

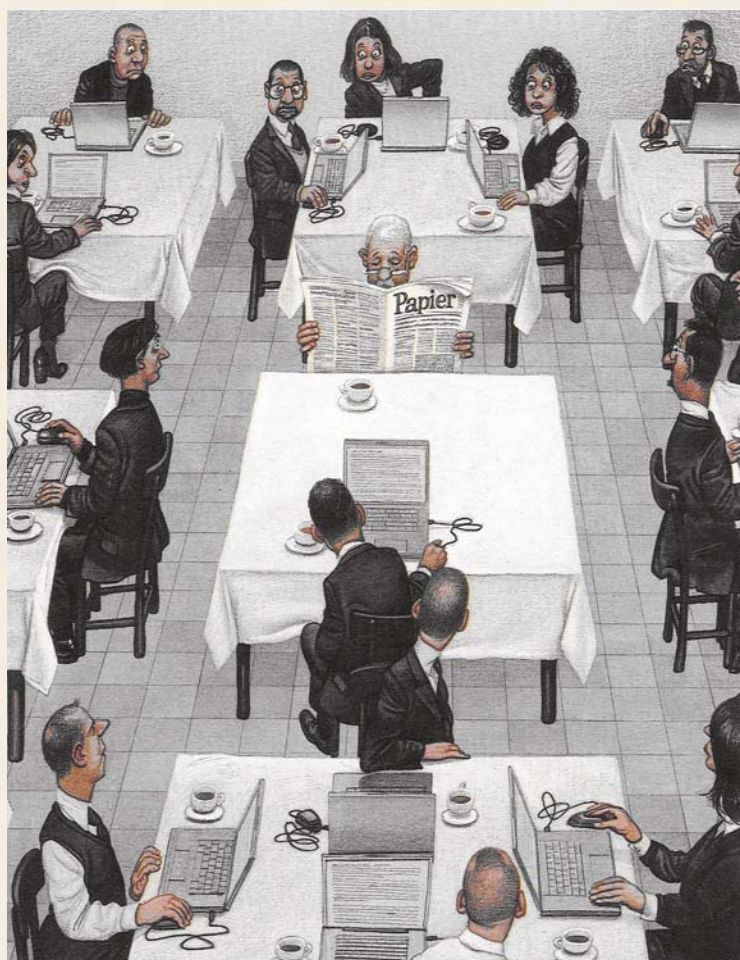
Papíripar

БРАУН

2009.

4

LIII. ÉVFOLYAM

forrás: Stern

Szerkesztőbizottság:

Ádám Ágnes, Farkas Csilla, dr. Hernádi Sándor,
Kalmár Péter, Kerekes Péter, Koltai László,
Moravcsikné File Katalin, Szőke András,
Tarján Ferencné, Térpál Sándor, Zsoldos Benő

Kiadja a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület

Szerkesztőség:

1027 Budapest, Fő utca 68
Postacím: 1371 Budapest, Pf. 433
Telefon: 457-0633
Telefon/fax: 202-0256
E-mail: pnyme@mtesz.hu
Honlap: <http://www.pnyme.hu/papiripar.php>
Felelős kiadó: Fábíán Endre elnök
Nyomdai előkészítés: Lendvai Judit
Typonova Nyomda Kft.
Felelős vezető: Lendvai László
Terjeszti a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület
On-line megjelenés
Hirdetésfelvétel
a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület titkárságán

HU ISSN 0031 1448

Tartalomjegyzék:

- 3 Tartalomjegyzék
- 4 **Szőke András:** A papírról a nyomdászoknak – szakmai nap Dobogókőn
- 7 **Szőke András:** Változások, kilátások a grafikai papírok piacán
- 9 **dr. Szőnyi Marcell – dr. Feher Judit:** A hajnali rajtaütés
- 11 **Kalmár Péter:** HOGY VAN... Sárdi Sándor?
- 12 **Kalmár Péter:** HOGY VAN... Győriné Takáts Erzsébet?
- 13 **Pelbárt Jenő:** Egyházi és vallási jelképek a magyar vízjelekben II.
- 16 **Zsoldos Benő:** Vezetők és beosztottak a stressz csapdájában
- 20 **Varga Violetta:** Ami a szemnek látható
- 22 **Ádám Ágnes:** A vízjelekről másképpen, máshol

A papírról a nyomdászoknak

- szakmai nap Dobogókőn

Szőke András

A hagyományosan visszatérő rendezvények mellé újat kezdeményezett a PNYME. A nyomdaipar egyik legfontosabb alapanyaga, az író-nyomó papírok köré a beszállítótól a fogyasztóig nyúló lánc néhány kiemelkedő, meghatározó szereplője mondta el vitaébresztő gondolatait a közelmúltról, a jelenről, a jövőhöz való közös alkalmazkodás lehetséges útjáról. A lánc legkülönbözőbb helyéről jött mintegy 80 résztvevő töltött el előadásokkal, vitákkal kellemes délutánt és délelőttöt szeptember 11-12-én Dobogókő hangulatos erdeje közepén. És azért érvényesült a hagyomány: egy kellemes este a beszélgetésekre, gondolatcserére, éneklésre, valamint egy kiemelkedő gyártó, a Révai Nyomda Zrt. meglátogatása is a program része volt. A rendezvényről a Papíripar mostani és a Magyar Grafika 5. számának hasábjain írtak alapján alakíthatja ki véleményét az érdeklődő.

A beköszöntő szavakat Szikszay Olivér és Pesti Sándor, az egyesület vezető képviselői mondták el. Az első nap gerincét a Magyar Papír-nagykereskedők Egyesületének tagjai által elmondottak alkották. Erdély Zsolt, egyesületük elnöke, a Budapest Papír Kft ügyvezetője a grafikai papírok termelésének, felhasználásának trendjeiről szólt. Az európai helyzet ismertetése mellett tekintett messzebbre a világba, a jövőbe és közelebbre, hazánkra is. A hazai ellátás, felhasználás, kereskedelmi-gazdálkodási tevékenység szempontjait, lehetőségeit fűzte láncra az Europapír Hungaria Kft., a Papyrus Kft., az Igepa Paper Hungary Kft. és az Antalis Hungary Kft. ügyvezetője által elmondottak. Dr. Schulz Péter, a BMF docense az összehasonlíthatóság, a minőségi megítélés néhány gondolatát tette hozzá.

A papírhoz, mint alapanyaghoz az első nap további két előadása kapcsolódott. Markus Schinerl osztrák papíripari szakértő egy egyre nagyobb hangsúlyt kapó témáról, a papír életgörbéje és a környezeti hatások kapcsán kialakult hitekről és tévhitekről szólt. A vállalatok környezetvédelmi aktivitásának megítélését a papírgyártás és -felhasználás tekintetében az alábbi fő tényezők befolyásolják:

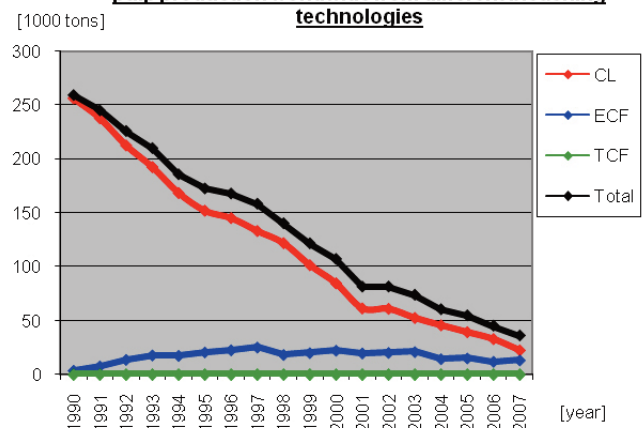
- a törvények és rendeletek betartása, tehát a hatóságok
- az NGO-k, a nem kormányzati, civil szervezetek
- a fogyasztók
- a versenytársak.

Ebből kétféle viselkedés adódik. Vannak, akik a nyomás alatt a kimutatott problémák megszüntetésére, csökkentésére reaktív módon cselekednek. Mások tevékenységük során olyan intézkedéseket tesznek,

hogy proaktív módon a környezeti problémákat lehetőleg elkerüljék vagy bekövetkeztük valószínűségét a következő időszakra a lehetséges minimumra csökkentik. A cellulóz- és papírgyártás leginkább néhány kiemelt tényezőkön keresztül kapcsolódik a környezetünkhöz. A termelés igen energia- és vízigényes tevékenység. Elkerülhetetlen vegyszerek alkalmazása. A papírgyártás alapanyagai pedig származhatnak elsődleges rostból vagy papír újrahasznosításából.

Emeljük ki néhány fontos folyamat fejlődését. A grafikai papírok egyik legfontosabb alapanyaga, a fehérített cellulóz korábbi elementáris klórt tartalmazó fehérítése folyamatosan háttérbe szorul. Terjed az elementáris klórmentes (ECF) technológia, mely egy-két nagyságrenddel kevesebb AOX terhelést okoz. És jelen vannak jelentős, tovább bővülő mértékben a teljesen klórmentes (TCF) fehérítési technológiák. Ha néhány papíripari mutatószám elmúlt közel húsz év alatti európai változását figyeljük meg, azt tapasztalhatjuk, a papírfogyasztás (a piaci cellulózt is beleértve) 60%-kal nőtt.

Estimated emissions of AOX from bleached chemical pulp production worldwide from different bleaching technologies

Hasonló nagyságrendben nőtt természetesen a biomassza felhasználás is. Ugyanakkor az elsődleges energia és az elektromos energia felhasználás harmadával kevesebbel (csak 35-40%-kal) nőtt, míg a vízfelhasználás 10%-kal csökkent, a CO₂ és a NO_x kibocsátás változatlan maradt. A kiemeltnek nevezhető környezeti mutatók, mint a COD (kémiai oxigén igény) a felére, BOD (biológiai oxigén igény) a harmadára és az AOX (oldott szerves anyag) pedig a tizedére csökkent az intézkedések és a technológiai fejlesztések hatására. Ma már minden fejlett cellulóz- és papírgyártó „papír pro-

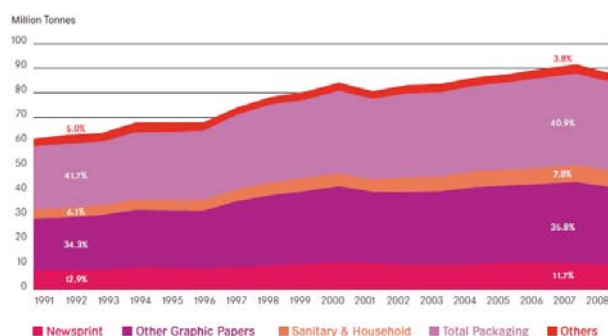
fil” adatlapon az aktuális értékeket a felhasználó rendelkezésére tudja bocsátani.

Sokat beszélünk az ökológiai lábnyomról. A meglegház hatást okozó gázok kibocsátott mennyisége a papír teljes életciklusában több, mint a cellulóz-, vagy a papírgyártás során keletkezett CO₂, N₂O, NH₄. Az erdőgazdálkodás, a papírhulladék-begyűjtés és osztályozás, a papírgyártási segédanyagok és segédeszközök, minden szállítási tevékenység kibocsátása öszszegződik. Ez CO₂-kibocsátáson számítva ma papírfajtától és technológiától függően 1000-3000 kg tonánként. A kész nyomdatermék esetében ez még növekszik. A „klíma-semleges papírhoz” „klíma-semleges nyomtatás” szükséges. Németországban, Ausztriában és Svájcban több mint 100 klíma-semleges nyomdatermék létezik. Ezen kívül esetenként más termékgyártótól vásárolt, ott megtakarított kibocsájtási „kreditpontokat” is felhasználnak.

Mivel a rostforrások között a legkisebb ökológiai lábnyoma az újrahasznosított rostnak van, legalább olyan fontos alapanyaga a papírgyártásnak, mint az elsődleges, friss cellulózrost. A grafikai papírok a teljes felhasználás 53%-át érték el tavaly.

Elengedhetetlen tehát mind az ezekben való fel-

Paper Consumption by Grade in CEPI Countries 1991-2008

használás, mind a használat utáni begyűjtés. Ez részben a nyomdászok feladata. A papírban hasznosítható biomasza (fa) elégetése sokkal károsabb környezetünkre, mint az anyagként való hasznosítás. Magyarország a világtágnál kedvezőbb begyűjtési rátával rendelkezik, bár elmarad az európai átlagtól.

A hazai hasznosításnak a magyar papírgyártás szerkezete is orientációt ad. Néhány fajtánál akár korlátot is jelenthet. Ez azonban helyi jellegű. Az újrahasznosításnak is vannak általános korlátai. A felhasznált papír 19%-a egyáltalán nem begyűjthető. A rostok 4-6 körforgás után jelenleg elhasználódnak. Magas fehérési igény esetében az előkészítés, a festéktelenítés költsége igen nagy. Így a hatékony papírhulladék begyűjtés, osztályozás és célirányos felhasználás hozzájárulhat a környezetvédelmileg is optimális egyensúly fenntartásához.

A nyomdászok is hozzájárulhatnak ehhez az igény-szintek megfelelő (nem túlzó) befolyásolásával, az alkalmazott nyomdatechnológia kiválasztásával. Ez ügyben az INGEDE eljárási segédlete iránymutató is

lehet. Megállapították, hogy a flexográfiai nyomtatás a csomagoló anyagoknál nem, de az újságnymtatásnál nehezíti/drágítja az újrahasznosítást. Ugyancsak érdekes megállapítás, hogy a digitális nyomtatásban használt száraz tonerek nem jelentenek nehézséget, míg a nedves bázisú inkjet festékek problémákat okoznak. Az UV-festékek között a legtöbb ugyancsak okoz újrahasznosítási nehézséget.

A primer rostforrás tekintetében a cellulózgyártóknál két fő tanúsítási eljárás terjedt el. Mindkettő nemzetközileg is elfogadott auditrendszer és tanúsítványt eredményez. Mindkettő része lehet a Felügyeleti Láncnak (chain of custody, COC). Az FSC és a PEFC által tanúsított eljárásokkal 340 millió hektárnál nagyobb erdőterületen folyik cellulóz alapanyag termesztés. Ez a terület évenként több tízmillió hektárral bővül. Így megfelelő háttér van a COC nyomdaipari bővüléséhez. Míg a világon már több mint 5300 cég rendelkezik ilyen tanúsítással, Magyarországon összesen két vállalkozás auditált. Pedig nemcsak a közbeszerzések, hanem a tenderek követelményfüzetei is egyre gyakrabban tartalmaznak ilyen kikötést. A magyar nagykereskedők felkészültek arra, hogy a nyomdákat ilyen tanúsítványok megszerzéséhez támogassák, mint beszállító.

Mit kell egy nyomdának tennie, hogy teljesítse a Felügyeleti Lánc követelményeit?

Íme, a fő feltételek :

- Auditált papír használata auditált beszállítótól. Rendszeresen ellenőrizni kell a tanúsítvány érvényességét, annak korrekt végrehajtását és biztosítani kell a tanúsított és nem tanúsított termékek korrekt elválasztását.
- A tanúsítás korrekt továbbadása a vevőnek (számlán vagy szállítólevélen).
- A logók korrekt használata a terméken vagy hirdetési anyagokon.
- Rendszeres részvétel a felelős személyek részéről a megfelelő továbbképzéseken.
- Éves mérleg készítése az auditált termékek bemenete és kimenete tekintetében.
- Különleges feltételek teljesítése, amennyiben nem tanúsított résztvevők vannak az előállítási láncban.
- Rendszeres belső ellenőrzések az előírások betartásáról.
- Évente egy külső audit a megfelelőség tanúsítására.

Míg a papírgyártók legismertebb ökocímkei az európai Virág Ökocímke, a skandináv Zöld Hattyú, a német Kék Angyal, a magyar Környezetbarát Termék, az FSC és a PEFC, a nyomdaiparban két további tanúsítás ismert. Mindegyik az alábbi folyamatok, anyagok vizsgálatára terjed ki kisebb-nagyobb mértékben: primer rost, újrahasznosított rost, kibocsájtási értékek, energia hatékonyság, vegyszerek, hulladékkezelés ill. veszélyes összetevők használata, illékony anyag kibocsájtás, nyomdafesték, ragasztó, algicidek és biocidok, mosó adalékok, reprotchnika, kötészet, csomagolás, iso-

propanol jelenléte a folyamatban, hulladékkezelés, energiahatékonyság, megújuló energiaforrás igénybevétele.

A tudomány más területen is igyekszik az erőforrások hatékony felhasználását keresni. Dr. Csóka Levente, a Nyugatmagyarországi Egyetem docense ezek közül Papír - mire való? címmel a nanotechnológia adta mai lehetőségeiről számolt be. 30-40 évvel ezelőttre tehető az az időpont, amikor a kutatás alapvetően a „mikrovilág” felé fordult. A fizikai - biológiai - kémiai kutatások szintézise alapján 1µm nagyságrenddel tud dolgozni az ipar. 2000-2010 között már kiterjedten a nanotechnika felé fordult a tudományos kutatás. Míg a 2006-ig terjedő időszakot a passzív nanokutatás korának tekinthetjük, azután elindult az aktív ipari nanoépítkezés kutatásának ciklusa.

A következő évtized (2010-2020) ezeknek az ipari méretű megvalósításának és terjedésének kora lesz. Ekkor iparilag az atomok, molekulák építésének korszakába lépünk. Ezt támasztja alá az a tény, hogy tíz hidrogénatom mintegy 1nm nagyságú. Lehetővé válik tehát a legnagyobb versenytárssal, a műanyaggal való hatékonyabb vetélkedésre a tervezés, a csomagolástechnika és a késztermék minősége érdekében.

A nanotechnika lényege, hogy a rostot meghatározott időre a kívánt elektromos töltésű és összetételű elektrolit oldatba mártjuk, majd leszűrjük, kimossuk, elmentéses töltésű oldatba mártás után ismét szűrjük és mossuk. Majd ezt a folyamatot az effektus teljes eléréséig, akár ötször megismételjük. Számos felvétellel gazdagított képen mutatta be az előadó az adott hatóanyag elhelyezkedését a rostfelületen, a hatásmechanizmust és a végeredményt a megnövekedett szilárdsággal, a szebb megjelenéssel. A tudomány mai állása szerint így lehetőség van

- a szilárdsági tulajdonságok megtartása mellett 40% kezelt törmelékrost adagolására a papírpéphez
- a porozitás 40-50%-os növelésére
- a fehérség 4%-os emelésére
- a papírgyártásban hasznosítható 35-40%-kal nagyobb nedves- és száraz szilárdságra, a jobb lapképzésre
- a vezetőképesség növelésére több nagyságrenddel, tehát mágnesezhető papír előállítására.

A hallgatóság képet kapott továbbá a lassan 300 éves hagyománnyal rendelkező egyetemen folyó képzési lehetőségekről, valamint a BSc, MSc és PhD fokozatok megszerezhetőségéről. Bemutatásra került továbbá az a celltech-paper intézet, melyben kutatás-fejlesztés mellett ultrahangos rostosításra és nanocellulóz előállítására is van lehetőség.

Az előadások további részleteit, ill. az előadókhöz a kapcsolatteremtés lehetőségeit az Egyesület titkárságán lehet igénybe venni.

Változások, kilátások a grafikai papírok piacán

Szőke András

A gazdasági válság hatása alól a papíripar sem tudta kivonni magát. Ezt az UNECE (az EN Európai Gazdasági Bizottsága) és a FAO (az EN Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete) 2008-2009 évre összeállított szakterületi jelentése is elemzi. Eszerint a 2006. évi csúcsidőszakot követően egyre gyorsuló ütemben csökkent az erdőgazdasági termékek értékesítése. Az UNECE-hez tartozó 56 ország (Észak-Amerika, Európa államai és a szovjet utódállamok, Törökország, valamint Ciprus) a fa- és papíripar 60%-át termeli, 57%-át fogyasztja, a kereskedelemnek több mint 70%-át végzi.

Míg tavaly az európai fogyasztás 5,9%-kal csökkent, a szovjet utódállamoké 3,2%-kal nőtt.

A papíripart érintő európai változások különösen érintik Magyarországot. A fő papírfajták tekintetében teljesen eltérő modellek érvényesülnek. A csomagolópapírok legnagyobb volumenét kitevő hullámalappapírok és egy különleges csomagolópapír kivételével a magyar termelés és fogyasztás szerkezete alapvetően tér el a kontinensétől vagy a fejlett európai gazdaságoktól. Ezt mutatja az 1. sz. tábla.

Listaárak néhány Nyugat-Európai országban (€/t)

Papírfajta	2008 július			2009 július		
	Németo.	Franciao.	Olaszo.	Németo.	Franciao.	Olaszo.
Famentes ofszetp.	750	715	732	675	655	660
Famentes mázolt p.	680	677	680	685	675	675
Újságpapír 45g/qm	522	527	527	542	545	545
LWC ofszetp.	710	720	727	645	680	682
SC ofszetp.	615	630	637	607	625	615

Míg a CEPI-országokra jellemző, vagy Ausztria példáján is jól látható, a legtöbb szektorban egyensúly, illetve felesleg van a termelésben. Magyarországon 2009-re az említett választékokon kívül az azóta beállt gyárbezárások miatt a mérleg még kedvezőtlenebb, minden más szektor gyakorlatilag kizárólag importra támaszkodhat.

Így ma a grafikai papírt termelő papírgyárak nyeregsége, foglalkoztatottsága, kihasználtsága nem közvetlenül hat gazdaságunkra. Az ennek következtében változó és hozzáférhető kapacitások, illetve az elérhető

termékek ára döntő. Külön elemzést érdemelhet, hogy egy ilyen helyzetben mennyire érvényesülnek a szabadpiaci árszabályozás hatásai.

Annak a jelenségnek következtében, hogy az igénycsökkenésre először árscökkenés, majd termelés-szűkítés, termelés-szüneteltetés, gyártásáthelyezés vagy bezárás, profilváltás következik, a beszerzési bizonytalanság nő. Példaként a 2. sz. táblázatban álljon itt azon európai üzemek jegyzéke, amelyek az elmúlt mintegy 12 hónapban szüntették be a termelést.

Papírtermelés és papírfogyasztás 2008-ban (€/t)

	grafikai papírok		csomagolópapírok/kartonok		háztartási/eügyi papírok		egyéb papírok	
	termelés	felhasználás	termelés	felhasználás	termelés	felhasználás	termelés	felhasználás
CEPI országok	47 513	41 708	40 295	35 967	6 759	6 862	4 435	3 320
Ausztria	3 068 170	991 615	1 820 270	904 471	adat az egyébben		264 235	204 640
Magyarország	17 287	435 574	296 799	421 298	27 466	92 803	81 693	7 361

További mintegy 300 ezer tonna termelőkapacitást változtattak meg más típusú, magasabb hozzáadott értékű termékre. Ez az összes volumen megközelíti a 2008. évi termelés 8%-át. Hiába nőtt tavaly a legtöbb vezető európai papírtermelő cég bevétele, üzemi eredményük töredékére esett az első félévben az előző év hasonló időszakához képest. Legtöbbjük nettó eredményük alapján veszteséges lett. Ez folytatása annak a tendenciának, hogy a PwC TOP 100 listáján szereplő cégei a tavalyi évben az előző évi 13,8 milliárd dollár nettó eredmény helyett 2008-ra 8 milliárd dollár veszteséget halmoztak fel. Az ott szereplő harminc európai cég között a korábbi négyről tizennégyre emelkedett a veszteségesek száma.

Mindemellett a termékfejlesztés és a költségcsökkentés további fejlesztéseket tesz elkerülhetlenné. Mindössze öt beruházás ismert ma a következő két éves belépéssel. A teljes kapacitásuk 1,3 millió tonna éves volument jelent, melyből 760 ezer tonna újságpapír.

A vásárlási szokások ebben a szektorban eltérnek a többi papírterméknél élő gyakorlattól, hisz hosszabb távú szerződéseket kötnek, a vásárló gyakran nem a fel dolgozó, hanem a kiadó, a felhasználó, és nem olyan

gyors árváltozások érzékelhetőek. A kapacitásfelesleg és a nyereségcsökkenés, költségnövekedés egymással ellenkező irányú hatása eredményeképpen a 2008. és 2009. évi árak néhány nagy országban a 3. táblázat szerint alakultak.

Látható, hogy az országok közötti listaárak nem túlzott mértékben térnek el egymástól. Ez tehát területi szinten hasonló trendekre utal. Míg a famentes ofszetpapír és a LWC ára jelentősebben esett, az újságpapírárok kismértékben növekedtek, a többi fajta ára alig változott, inkább csökkent. Itt tehát a kapacitásmenedzsment jótékony hatással volt az árstabilitásra, az egyéb költségek növekedését részben ellensúlyozta a cellulózok tonnánkénti 100-150 eurós árcsökkenése.

Várható, hogy mind az újságpapíroknál (különösen az erősen visszaeső amerikai, kanadai import miatt), mind az író-nyomó papíroknál rövidtávon ár tekintetében inkább nyugalom lesz jellemző. A nyereséghelyzet, a cellulóz- és faárak emelkedése és egyéb költségek mellett biztosan folytatódik a kapacitások átrendezése, a jobb gépkihasználati mutatók megvalósítása. Vagyis ez az áregyensúly igen törekeny.

Megszűnt európai grafikai papírtermelő kapacitások (2008 szeptembere óta)

üzem	kapacitás t/a	papírfajta
Pont Sainte-Maxence (F)	110 000	fam. fehér, színes máztlan p.
Blackburn (GB)	120 000	mázolt grafikai papír
Algeciras/Cadiz (E)	50 000	famentes mázolt papír
Maastricht (NL)	60 000	mázolt spec. papír
Alzano Lombardo (I)	70 000	fam. és fat. máztlan papír
Hafrestrom (S)	160 000	mázolt grafikai papír
Inverurie (GB)	250 000	fam. máztlan papír
Hallein + Gohrsmühle (A)	600 000	mázolt grafikai papír
St. Cugat d. Valles (E)	80 000	mázolt finompapír
Germagnano (I)	75 000	különféle grafikai papír
Vevce (SLO)	20 000	grafikai máztlan papír
Voreppe (F)	325 000	újság- és grafikai papír
Hallsta (S)	110 000	újságpapírok
Kajaani (SF)	470 000	újságpapírok
Wargön (S)	145 000	mázolt magazinpapír
Kabel (D)	140 000	mázolt magazinpapír
Kajaani (SF)	170 000	SC papírok
Gemrigheim (D)	100 000	LWC és színes máztlan p.

Az adatok az EUWID Papier und Zellstoff és a Pulp and Paper International 2009. évi számaiból, valamint a CEPI 2008. évi statisztikájából származnak.

A hajnali rajtaütés

dr. Szőnyi Marcell – dr. Fehér Judit
Kővári Tercsák Salans Ügyvédi Iroda

Az előzetes értesítés nélkül lefolytatott helyszíni versenyhivatali vizsgálat – az angol nyelvű terminológia („dawn raid”) alapján meghonosodott kifejezéssel élve a „hajnali rajtaütés” – a közösségi jog hatására került be az Európai Unió tagállamai, így Magyarország jogrendjébe. Az előzetes bejelentés nélküli helyszíni vizsgálat lehetőségét a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) számára a versenytörvény és a közigazgatási eljárásról szóló törvény biztosítja, ugyanakkor ezzel az eszközzel a közösségi jog alapján az Európai Bizottság versenyhatósága úgyszintén élhet az EU valamennyi tagállamában.

A legsúlyosabb versenyjogi visszaélések, azaz a piaci erőfölénnyel való visszaélés és kartellezés gyanúja esetén a versenyhatóság vizsgálói a vállalkozásoknál előzetes értesítés nélkül megjelenhetnek, és ott a helyszíni kutatásra feljogosító bírói engedély alapján széles körben adatokat gyűjthetnek, iratokról, adathordozókról másolatot készíthetnek, a jelenlévőknek kérdéseket tehetnek fel és egyéb módokon bizonyítékokat gyűjthetnek. Bár a versenyhatóság vizsgálata jellemzően hivatali időben (azaz nem hajnalban), de rendszerint váratlanul éri a cégeket, ezért nevezi a szakzsargon az ilyen eljárásokat „hajnali rajtaütésnek”.

A GVH általános vizsgálati jogköre

A versenyjogi jogsértések tisztázása érdekében a GVH bármely olyan helyen vizsgálatot folytathat, ahol az ügy felderítéséhez szükséges bizonyíték fellelhető. A versenyhatóság iratokról másolatot, adathordozókról pedig fizikai tükörmásolatot készíthet; az iratok üzleti titokra való hivatkozással az ellenőrzés alól nem vonhatók ki. A versenytörvény alapján a versenyhatóság felhívására a társaság köteles közölni a kért adatokat, ideértve a személyes adatokat is. Nem köteles azonban a cég jogsértést beismerő nyilatkozatot tenni, ám nem tagadhatja meg az egyéb, rá nézve terhelő bizonyíték rendelkezésre bocsátását.

A tényállás felderítése csak törvényes keretek között történhet, amelybe beletartozik az is, hogy a vizsgálat alá vont vállalkozásnak joga van tudni, hogy milyen okból, milyen gyanú alapján folytat ellene eljárást a versenyhatóság. Olyan időben kell a társaságot erről tájékoztatni, hogy az az ügyről álláspontját kinyilváníthassa.

Nyomozati jellegű jogosítványok kartellezés és piaci erőfölénnyel való visszaélés gyanúja esetén

A versenyhatóság a még szélesebb körű, nyomozati jellegű jogosítványokkal rendelkezik, amennyiben a legsú-

lyosabb versenyjogi jogsértések – azaz kartelltilalomba ütköző magatartás, illetve piaci erőfölénnyel való visszaélés – valamelyikének gyanúja merül fel a vizsgálat alá vont társasággal szemben. Az ilyen esetekben hivatalból indult eljárásban ugyanis a versenyhatóság – előzetes bírói engedély alapján – bármely helyszínt átkutathat, oda a tulajdonos, illetve az ott tartózkodó személyek akarata ellenére beléphet, e célból lezárt területet, épületet, helyiséget felnyithat. A versenyhatóság a vizsgálat alá vont vállalkozás, illetve üzleti partnerei üzleti helyiségeit vagy bármely olyan helyszínt átkutathat, amely az eljárás tárgyához kapcsolódik. A kutatás során a versenyhatóság részéről eljáró személy a céget, annak alkalmazottját felvilágosítás és magyarázat adására kötelezheti, illetve a helyszínen más módon tájékozódhat.

Magáncélú, illetve magánhasználatú helyiségben – ideértve a járműveket és más területet is – a „hajnali rajtaütés” során kutatást folytatni csak akkor lehet, ha az a vizsgálat alá vont társaság bármely jelenlegi vagy volt vezetője, alkalmazottja, megbízottja, valamint a ténylegesen az irányítást gyakorló más személy használatában van.

A vizsgálati cselekményről lehetőség szerint értesíteni kell az érintettet, ugyanakkor a végrehajtást nem akadályozza az, ha az érintett nincs jelen. Garanciális jelentőségű az a szabály, amely szerint a vizsgálat megkezdésekor a bírói engedélyt tartalmazó végzést és a vizsgálati cselekmény célját ismertetni kell.

Az ügyfél-ügyvéd kommunikáció védettsége

A versenyfelügyeleti vizsgálatlal érintett társaság és annak megbízott ügyvédje közötti, a vállalkozás vagy az ügyvéd birtokában lévő olyan irat, amely az ügyfél védelemhez való jogának gyakorlása érdekében történő kommunikáció során keletkezett, a versenyfelügyeleti eljárásban nem vizsgálható meg, nem foglalható le és bizonyítékként nem használható fel, amennyiben az iratból ez a védett jelleg egyértelműen kitűnik. Célszerű tehát az ügyvéd-ügyfél kommunikációt tartalmazó iratok elkülönített tárolása, és javasolt a jogi képviselővel folytatott kommunikáció során az iratokon rögzíteni, hogy az ügyvéd-ügyfél kommunikációnak minősül. Az irat védettségére a vizsgálatlal érintett vállalkozásnak kell hivatkoznia, ennek elmulasztása esetén a védelem nem terjed ki a dokumentumra. A versenyhatóság az érintett iratot kizárólag annak eldöntése céljából tekintheti meg, hogy eldöntse, a védettségre hivatkozás megalapozott-e.

A hajnali rajtaütéssel érintett vállalkozás jogérvényesítési lehetőségei a vizsgálat során

Amennyiben a versenyhatóság vizsgálói „hajnali rajtaütés” céljából a társaságot felkeresik, tanácsos haladéktalanul értesíteni annak kompetens vezetőit, illetve jogi képviselőjét. Minthogy a versenytörvény szerint a vizsgálati cselekményeket lehetőség szerint az érintett képviselőjének jelenlétében kell lefolytatni, célszerűbb, ha a versenyhatósággal a menedzsment és a jogi képviselő folytat egységes kommunikációt, mint ha a cég különböző alkalmazottai válaszolnak a kérdésekre.

Alapvető fontosságú az, hogy a cég a vizsgálati cselekményekre felhatalmazást adó bírói engedély pontos tartalmát a jogi képviselő segítségével megismerje, mivel a versenyhatóság elsődlegesen olyan iratokat, adathordozókat vizsgálhat, amelyek az engedélyben rögzített ügyre vonatkoznak. A vizsgálat lefolytatása során célszerű részletes jegyzőkönyvben rögzíteni, hogy a versenyhatóság vizsgálói milyen iratokat és adathordozókat vizsgáltak meg, milyen kérdéseket tettek fel, és

azokra milyen válaszokat kaptak. Amennyiben vita van arról, hogy egy adott dokumentum kapcsolódik-e bírói engedélyben megnevezett ügghöz, úgy célszerű ezt is írásban rögzíteni.

Tekintettel arra, hogy a versenyhatóság meglehetősen széles körben ismerhet meg adatokat kutatása során, javasolt szem előtt tartani, hogy a versenyhatóság adatgyűjtésének célja elsősorban a tényállás tisztázásához szükséges bizonyítékok fellelése. Ha tehát a versenyhatóság olyan adatokat vesz birtokba, amelyek nyilvánvalóan nem a szóban forgó ügy tisztázásához szükségesek, felmerülhet, hogy sérül az ügyfél tisztességes eljáráshoz való joga.

A „hajnali rajtaütés” eszközrendszerével a versenyhatóság mélyen beavatkozhat az érintett cég működésébe, ezért a társaság alapvető érdeke, hogy – akár megfelelő tanácsadók bevonásával – a menedzsment felkészüljön az ilyen helyzetre és annak bekövetkeztekor immáron felkészülten figyelemmel kísérje, hogy a versenyhatóság ne lépje túl az adatfeltárási irányuló beavatkozásának törvényben rögzített határait.

Születésnap konferencia

A nagy vízjelkutató, Gerhard Piccard 100. születésnapjáról 2009. július 15-én nemzetközi konferenciával emlékeztek meg „Vízjel és Filigranológia” címmel. A rendezvény szervezői a „Landesarchiv” Baden-Württembergben és a „Hauptstaatsarchiv” Stuttgartban voltak. A konferencia középpontjában a vízjelkutatás, a további perspektívák, valamint Piccard élete, munkássága, teljesítménye állott. Az első szekció az aktuális kutatásokkal, a megjelent publikációkkal, a világhálón lévő digitális prezentációkkal s azok használatával foglalkozott. A második szekció Piccard gyűjtését, teljesítményét értékelte. A harmadik részben a művész személyisége és a szakmai életében fontos szerepet játszó kapcsolatok kerültek szóba, majd az elhangzottak összegzése következett. A konferencia zárásaként a résztvevők tapasztalatot cseréltek.

Forrásmunkák:

Ochsenkopf und Meerjungfrau. Wasserzeichen des Mittelalters. Begleitheft zur Ausstellung-Hauptstaatsarchiv Stuttgart. Landesarchiv Baden-Württemberg 2006

Journal of PaperConservation, IADA Reports, Vol.10 (2009) – No.2.S.40.

Ádám Ágnes

HOGY VAN... Sárdi Sándor?

Kalmár Péter

– *Kedves Sándor! Beszélgetésünk idején papíron még a Dunapack Zrt. nyíregyházi gyáranak igazgatója vagy, de a néhány hét felmentési idő gyorsan elröpül, és a második félevtől már tényleg több idő jut családnadra, a kertre, az olvasásra és a horgászatra. Nehéz az elválás?*

– Évek óta tervezem, hogy időben felállok az íróasztaltól... A stafétabotot már átadtam Galambos Attila értékesítési igazgatónak, aki négy éve pályázat útján került hozzánk, és lett az utódom.

– *Harminchat év egy munkahelyen! Szerencsés csilagzat alatt születéll!*

– Valóban, de még csak nem is Nyíregyházán, hanem Szegeden, 1948-ban. Szüleim pedagógusként éppen abban az évben kaptak állást az akkori Nyíregyházi Tanítóképzőben (a későbbi Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán), így gyermek- és ifjúkoromat már én is itt töltöttem. Az általános iskola után a Vasvári Pál Gimnáziumba jártam. Erős volt a matematika-, a fizika-, az ábrázológeometria-oktatás. Az iskolai orosz és latin mellett otthon németül is megtanultam, sőt, akkori levelező partneremmel a mai napig tartjuk a kapcsolatot.

– *A német nyelvismeret azután döntő fordulatot hozott az életedben...*

– Igen, mert az érettségi évében jelentkeztem szerves-vegyipari mérnök képzésre az NDK-ba, és így Drezdába, majd Karl-Marx-Stadt-ba kerültem. 1966-1971-ig jártam egyetemre, ahol barátságot kötöttem több évfolyamtársammal, így Galli Miklóssal és feleségével, Gabikával is. Ők azután úgy kerültek Nyíregyházára, a Papíripari Vállalathoz, hogy házassági tanúként részt vettek az esküvőmön, és később együtt tájékozódunk a helyi elhelyezkedési lehetőségekről. Műanyag- és gumifeldolgozó szakmérnöként végeztem, és 1971-ben a Hungária Műanyagfeldolgozó Vállalatnál, annak debreceni gyáregységében kezdtem pályámat. Az esküvőm is ebben az évben volt, életem párja már négy éve várt reám Nyíregyházán.

– *Hogyan kezdődött a papíripari karrier?*

– 1973-ban kerültem a Papíripari Vállalat Nyíregyházi Gyárába, ahol beruházási csoportvezető, később műszaki osztályvezető-helyettes, majd termelési osztályvezető munkakörben dolgoztam. Eseménydús évek következtek. A gyár indulása már eleve új termékeket hozott a magyar piacra: a mikrohullámú papírlemezt, a hétrétegű hullámpapírlemezt és a műanyag fóliával kasírozott papírt. A termelés irányítása és az értékesítés, az új piacok megszerzése komoly összefogást igényelt az érintett munkatársaktól. 1977-ben új gépsorokkal bővült a gyár: ívkasírozó berendezést, PCR-ragasztógépet és Bobst kimetsző gépet helyeztünk üzembe. A

korábban Hajdúdorogon működő, majd hozzánk telepített zsákgyár a bélépátfalvai cementgyár fejlesztéséhez kapcsolódóan új nátronzsákgyártó gépsorral bővült.

– *A fejlesztések szinte folyamatosan követték egymást...*

– Valóban, néhány évente újabb korszerűsítésekkel igyekeztünk a piaci kihívásoknak megfelelni. 1983-ban kineveztek igazgatónak, és a termelés mellett a teljes infrastruktúra, no meg a humán erőforrás problémái is a nyakamba szakadtak. A gyárban az 1983-1985 közötti időszakban világbanki hitelből végrehajtott rekonstrukció hozott megújulást. A lemezgép nedves szakaszát Mitsubishi-, a szárítószakaszt Simon-technológiával tettük termelékenyebbé. Martin in-line ragasztógép, Bobst-kimetszőgép és mindkettőhöz illeszthető, három szín nyomtatására alkalmas flexo nyomómű gazdagította a feldolgozó gépparkot. A gyár az évtized második felében a Dunapackba tagozódott. A cég az 1990-es osztrák-magyar vegyesvállalattá alakulás és az 1995-ben lezárult privatizáció után Dunapack Papír és Csomagolóanyag Zrt. néven a Prinzhorn Holding legnagyobb vállalatcsoportjává vált. A cég a csomagolóanyaggal kevésbé ellátott közép- és kelet-európai területeken is megvetette a lábát. A nyíregyházi gyár irányítása mellett feladataim közé tartozott a külföldi Dunapack-érdekeltségek beindításában való közreműködés. Jelenleg román, lengyel, ukrán, bolgár és horvát üzemek vannak. A munkahelyemen pályafutásom egyik utolsó és nehéz feladatákként a zsákgyár leválasztását és értékesítését kaptam. A leválasztás sikeres volt, és a zsákgyárat 2008-ban a Mondi cég megvásárolta tőlünk, így mára a profilunk letisztult.

– *Társadalmi szerepvállalásban is jeleskedsz...*

– A 90-es évek elején megalakult a Magyarországi Hullámlomezgyártók Szövetsége, amelynek tizenöt évig a vezetője voltam. A Szövetséget felvették a FEFCO-ba, így a szocialista országok közül elsőként vehettünk részt a hullámlomezgyártók nemzetközi szervezetének munkájában. 2002 óta Ausztria tiszteletbeli konzuljaként igyekszem a két ország közötti kapcsolatok javításáért tenni. Több irányú közösségi tevékenységemért 2008-ban Nyíregyháza díszpolgárává választottak.

– *A nyugdíjba vonulás egyúttal a szakmai munka befejezését is jelenti?*

– Nem egészen. A Dunapack a helyzettől függően továbbra is számít rám, elsősorban a külföldi üzemekkel kapcsolatos tennivalók során.

– *Köszönöm a beszélgetést! A Papíripar szerkesztőbizottsága nevében jó egészséget és örömeiben gazdag nyugdíjas éveket kívánok!*

HOGY VAN... Győriné Takáts Erzsébet?

Kalmár Péter

– 1980-ban mentél nyugdíjba a LIGNIMPEX Külkereskedelmi Vállalattól. Erzsike, mi történt azóta?

– Már majdnem harminc éve, hogy nyugdíjban vagyok, de amikor életemnek ez a korszaka megkezdődött, Márti lányom még csak hatéves volt. Három nagyon fontos dolgot kell megemlítenem: Mártit felneveltem, úgy érzem, sikerrel, főiskolát végzett, férjhez ment és egy aranyos kis unokával ajándékozott meg. 1985-ben megszerveztem a Budapesti SM-Klubot (magam emiatt a betegség miatt kényszerültem nyugdíjba menni), amely tíz éven át segítette a sorstársakat életviteli és lelki tanácsadással. 1998-tól újabb tíz éven át telefonos lelki segélyszolgálatot vezettem, és mindig jó érzés volt a nálam is elesettebbeknek fogódzót nyújtani problémáik megoldásához.

– Hogyan kerültél a LIGNIMPEX-hez?

– 1976-ban kezdődött a dolog élesben, de az önéletrajzomat már a kislányom megszületése után, 1974-ben beadtam a külkereskedelmi vállalathoz. Előtte a Budafoki Papírgyárnál voltam, és nyilvánvaló volt számomra, hogy kisgyermekes anyaként egy termelőüzemben már nem tudnék a kihívásoknak 100%-ban megfelelni. A Cellulóz- és Papír Főosztály volt a LIGNIMPEX-beli munkahelyem. A szovjet papír import üzletkötőjeként dolgoztam. Nagy tudású elődöm, Ortutay Mária volt a mentorom, ő vezetett be visszavonulása előtt az üzletkötői munka rejtelmeibe. A terület nagyon érdekes, sőt időnként izgalmas is volt. Sok támogatást kaptam főnökeimtől, Meitner Évától, Ökördi Mihálytól és Siklósi Zsuzsától, de segítettek a papíripari kollégák is, például dr. Magyar Ferenc és dr. Horváth Tibor, akik a külkereskedelem iparvállalati vezetői voltak. Akkor még az elektronikus levelezés, az e-mail nem volt használatban. Érdekességként megemlítem, hogy a szöveges gyorsüzeneteket telex útván továbbítottuk, és a LIGNIMPEX levelezése a moszkvai partnervállalattal, az EXPORTLES-szel oroszul, de latin betűs átírásban történt.

– A LIGNIMPEX előtti munkahelyed a Budafoki Papírgyár volt. Mikor döntötted el, hogy Budafokra mész dolgozni?

– A kérdés először 1965-ben merült fel, még az érettségi évében. A Than Károly Könnyűipari Vegyészeti Technikum végzőseként jelentkeztem a Leningrádi Erdészeti Akadémia cellulóz- és papíripari szakára. A felvételt megelőző beszélgetés során tették fel először ezt a kérdést, vagyis hogy az egyetem elvégzése után lenne-e kedvem Budafokon dolgozni, de akkor kitérő választ adtam. Amikor öt évvel később hazajöttem, már igennel válaszoltam. A gyárban egy forgatókönyv szerint havonkénti váltással mentem volna végig az egysége-

ken, hogy képet kapjak az összes folyamatról. Először Hangyál Fábrián bácsi keze alá kerültem, aki a B-műszak vezetője volt a nagyüzemben, a kartongépeknél. Minőségellenőrzési feladatokat kaptam. A második hónap a laboratóriumi gyakorlaté volt. A gyári labor helyett a Papíripari Kutatóintézet volt a gyakorlat színhelye, ahol Zsoldos Benő figyelő tekintete mellett ismerkedtem a méréstechnika fortélyjaival. A harmadik hónapban a budafoki kézilemez-üzemben kötöttem ki – szó szerint, hiszen az eredetileg tervezett rotáció megakadt, az üzemvezető nyugállományba vonulása miatt előbb helyettesnek, később üzemvezetőnek neveztek ki. A következő állomás ismét a nagyüzem volt, ahol már javában folyt az új 21. sz. kartongép szerelése. A kiszerező üzem vezetője lettem, és 1974-ben innen mentem szülni.

– Kivel tartod még a kapcsolatot a szakmából?

– Elsőként Czagáné Hangyál Annit említem, akihez több évtizedes barátság fűz. A mai modern világban a mobiltelefon és az internet révén szerencsére azok is elérnek, akik személyesen nem tudnak meglátogatni, így változó intenzitással a volt technikai osztálytársaimmal is kapcsolatot tartok. Az idő múlása sajnos kibabrál velünk, így néhány kedves baráttal – például Bozsits Bélával – már csak gondolatban beszélgethetek...

Fejezetek a magyar vízjelek szimbólumvilágából

4. rész: Egyházi és vallási jelképek a magyar vízjelekben II.

Pelbárt Jenő
filigranológus

Az érc kígyó vízjel-motívumot több magyar papírmalom is használta. Első ábrázolása DOBSINA-1. papírmalomból származik 1698-ból (24. ábra). Itt a kígyó még csak jelzésértékű, mindössze néhány görbéből áll.

24. ábra. DOBSINA-1.,
1698

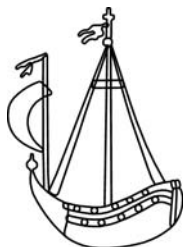

25. ábra. DOBSINA-1.,
1703

1703-as változatán már jól felismerhető a mancsos latin keresztben tekergőző bibliai állat (25. ábra). Az érc kígyó szintén egy ismert bibliai üdvtörténet megjelenítéséből lett vízjellé. Ebben a zsidó nép pusztai vándorlása során az Úr az elégedetlenkedők megbüntetésére tüzes kígyókat küldött. Amikor vezetőjük, Mózes segítségért fordult hozzá, megparancsolta, hogy építsen ércből (részből) egy kígyót és erősítse fel egy póznára. Aki rátekint erre az érc kígyóra, az megmenekül. A középkorban az érc kígyót a Keresztre feszítés előképének tekintették. A magyar vízjelanyagban a három latinkeresztes alapváltozat mellett egy érdekes Tau-keresztes érc kígyó is látható. Ez Láng György znióváraljai papírkészítőmester keze munkája, és ZNIÓ-VÁRALJA-1. 1736–60 közötti vízjeleiben fordul elő (26. ábra). Az ilyen T-keresztes érc kígyó egyébként Luther Márton közvetlen munkatársának, a hitújító Melachton Fülöpnek a címeréből ismert.

26. ábra. ZNIÓVÁRALJA-1.,
1703

27. ábra. BARTFA-1.,
1745

A hajó a korai keresztény szimbolikában először Krisztus egyházát jelentette, amely az élet veszedelmes tengerén át a Paradicsom biztonságos kikötőjébe jut. Árbóca kereszt (Krisztus keresztje), kormányosa Krisztus, így a hajó maga a templom, később az ökumené, az egész lakott Föld jelképe. A magyar vízjelek között az első hajóvízjel a XVIII. század elején jelenik meg TEPLIC papírmalom merített papírjaiban, majd néhány példány BARTFA-1. 1745-ös vízjelei között is (27. ábra).

A kulcs eredetileg a kezdet és a vég istenének szimbóluma volt, majd Szent Péter attribútumaként pápai jelvényé lett. A jelképes kulcsok – amelyek a különféle XVIII. és XIX. századi magyar vízjelábrázolásokban is szép számban megjelennek – a mennyek és a pokol kapuinak, a Tejút és a nappálya kereszteződéseibe eső téli és nyári napfordulók kapuinak a zárját nyitják. Az oldás-kötés, kirekesztés-beavatás duális szimbólumaként pápai kulcsokat láthatunk KERCSESORA (1710), PÁPA (1743–1837) (28. ábra) és PÁRNICA (1818) papírmalom vízjeleiben.

28. ábra. PÁPA, 1743

29. ábra. ZNIÓVÁRALJA-2.,
1741

A szív mint az emberi érzelmek, az életerő centruma irányítja az emberi magatartást. A keresztény hagyományban és a Bibliában a szív a lelki élet központja. A szív átvitt értelemben Isten országa, így nemcsak az emberi érzelmek helye, hanem a gondolkodás és a bölcsesség, az emberért szenvedő Megváltó jelképe is. A lángoló szív a vallásos meggyőződés és az odaadó felebaráti szeretet szimbóluma, az Isten iránti forró szeretet megnyilvánulása. A kereszttel ábrázolt szív a jezsuiták egyik attribútuma. A reformátusok fontos jelképe, az egyházalapító Kálvin János pecsétjének fő eleme. A magyar vízjelek között számos szívvízjel ábrázolást ismerünk. Előfordul szív IHS-vízjelekben papírkészítő monogrammal, horgonyból kinövő latin és Hermész-kereszttel (ZNIÓVÁRALJA-2.) (29. ábra), papírkészítő monogrammal és lángnyelvekkel (PÁPA) (30. ábra), kettős szívben elhelyezett papírkészítő monogrammal (BRASSÓ) (31. ábra).

30. ábra. PÁPA, 1743

31. ábra. BRASSÓ, 1788

A szeg a magyar vízjelekben nem önálló vízjel-motívum, csak fontos kiegészítő elemként van jelen például IHS vagy szívvízjelekben. Ezeknél a három szeg Krisztus kereszthalálát jelképezi, és egyben utal a Szentháromságra is. A vízjel-formakészítők fantáziáját dicsérve a szegek sokszor virág vagy éppen levél alakot öltenek. ZNIÓVÁRALJA-1. papírmalom 1743-as szívvízjelében például három levél jelképezi (32. ábra), míg ZNIÓVÁRALJA-2. papírmalom lángnyelvekkel övezett IHS-vízjelében három lóhere végű szeg idézi a kereszthalált és a Szentháromságot.

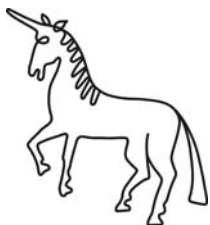
32. ábra. ZNIÓVÁRALJA-1., 1743

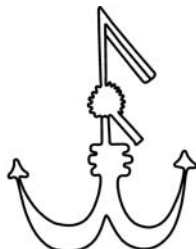
33. ábra. KÖRMÖCBÁNYA-2., 1755

A dicsfény, a nimbusz az angyal-, arkangyal- és szentvízjelekben (lásd később) jelenik meg. Elvont, nagyméretű ábrázolása a mandorla, a szent mag, a keresztény misztika fontos eleme. Koszorúra emlékeztető, leveles mandula formája általában Krisztust, Szűz Máriát vagy a vértanú szenteket öleli körül. KÖRMÖCBÁNYA-2. papírmalom 1755-ös nagyméretű vízjelében például a papírmalmot alapító város védőszentjének, Szent Katalinnak a stilizált alakját zárja magába a leveles mandorla (33. ábra).

Az egyszarvú a keresztény hitvilágban a tiszta szeretet, a szüzesség jelképe és Krisztus megtestesült alakja. A hozzáfűződő sokféle jelentéstartalom miatt sok magyar papírmalom a vízjelének választotta az egyszarvút. Elsőként például ZNIÓVÁRALJA-1. papírmalom 1709-ben, majd ezt követően KERCSÉSORA (1712), ZBORÓ (1763–1770), FELSŐKEMENEC (1776–1800), OCHTINA (1780–1828) (34. ábra), GÖLNICBÁNYA (1790) és GÁCS (1824).

34. ábra. OCHTINA, 1828

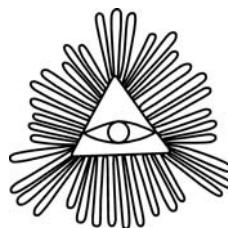

35. ábra. VISZOLAJ, 1839

A horgony a keresztény hit állhatatosságának és a hívők feltámadásba vetett reményének szimbóluma. A remény a lélek biztos horgonya – tartja a keresztény hagyomány. A magyar vízjelanyagban önmagában ritkábban, míg 4%-jellel gyakrabban fordul elő. Egyértelmű és széles körben ismert jelentése miatt számos magyar papírmalom szívesen alkalmazta, sokféle formában. A horgonyvízjel önálló motívum VISZOLAJ 1800–1839

(35. ábra) és HRADEK 1827–1828 közötti vízjeleiben. 4%-jellel együtt alkalmazta ZNIÓVÁRALJA-1 (1712–1715), ZNIÓVÁRALJA-2. (1726–1731), IGLÓ (1727), KÖRMÖCBÁNYA-2. (1766–1769), NECPÁL (1804–1839), HRADEK (1836) és PÁPA (1841). Papírkészítő monogramokkal és 4%-jellel együtt használta SÓLY (1793–1795), KÖRMÖCBÁNYA-1. (1788–1804), napmotívummal együtt NOVAVILLA (1780) és SÓLY (1793), szívvel együtt POPRÁD (1759) és koronás postakürttel együtt ZÓLYOMLIPCSE (1782).

Isten szeme a Szentháromság egyenlő szárú háromszögéből, nap- és szem-motívumból képzett szimbólum. Az életadó fénynek, a halhatatlanságnak, Jézus feltámadásának, a Szentháromságnak (Atya, Fiú, Szentlélek), az isteni egységnek a jelképe. A magyar vízjelszimbolikában alapvetően a ritka vallási jelképek közé tartozik. KÖRMÖCBÁNYA-2. (1791–1830) (36. ábra) és RÓZSAHEGY (1771–1777) papírmalom használta jó minőségű író-nyomó papírjainak jelölésére. Isten szeme azért jelenik meg a háromszög közepében, mert a keresztény vallásban Krisztusnak három tisztsége van: király, főpap és főpróféta. A szem arra figyelmezteti a hívőket, hogy Isten szeme mindig éber, és figyeli cselekedeteiket.

36. ábra. KÖRMÖCBÁNYA-2., 1766

37. ábra. KÖRMÖCBÁNYA-2., 1771

Isten Báránya (Agnus Dei) a nyugati kereszténység legkorábbi Krisztus-szimbóluma. Olyan áldozati állat, amely a világ bűneit magára veszi, a szerető Isten, a hit és a szenvedés keresztény jelképe. A győzedelmes Isten Bárányát keresztben végződő bottal és kereszt zászlóval ábrázolják. Ez az ókorból eredő győzelmi jel, amelyet koszorú övez, és körülveszi a bárány lépő alakját. Weigel József KÖRMÖCBÁNYA-2. papírmalom ügyes kezű mestere éppen ilyen formában alkotta meg az Agnus Dei-vízjelet 1771-ben (37. ábra).

Püspökcímer-vízjelet mindössze két magyar papírmalom, PÉCS (1780) és ALVINC (1799) használt. A pécsi papírmalomnak Klimó György (1710–1777) püspök volt az alapítója (1764-ben) és tulajdonosa, így a pécsi papírkészítők az ő címeréből készítettek egy kisebb és egy nagyobb méretű vízjelet. Az alvinci papírmalmot 1785/87 körül Batthyány Ignác (1741–1798) gyulafehérvári püspök alapította. Püspökcímer-vízjele püspökállappal, erősen stilizált püspökbottal és CIB monogrammal készült (38. ábra). Utóbbinak a jelentése: C = Comes, I = Ignác B = Batthyány. ALVINC nem tartozott a nagy papírmalmok közé, alapvetően az alapító saját hivatali és nyomdai papírszükségletének kielégítésére termelt, ezért viszonylag kevés azonosított vízjele maradt fenn.

38. ábra. ALVINC, 1799

39. ábra. PÁPA, 1808

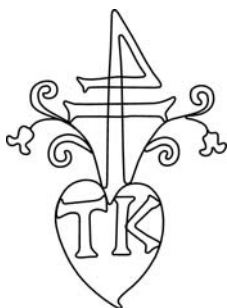
Különleges, ritka pápaitiara-vízjele ismert Wenko Oszwald lécai papírkészítő mesternek 1808-ból. A nagyméretű, összetett szimbólum vízjelben a két keresztbe tett kulcs felett – a Szentháromságra utaló, három egymás fölött elhelyezett koronából álló – kupa alakú pápai süveg, a tiara látható (39. ábra).

Három magyar papírmalom vízjelanyagában fordulnak elő Mária-monogramok. Ezek különböző méretű nagybetűkből szerkesztett Szűz Mária-szimbólumok, például PÁRNICA (1787–1818), KISPALUGYA (1816–1850) és LIPTÓSZENTMIHÁLY (1830–1844) papírmalom vízjelei között. A keresztény hívők a Szűzanya nevéből képzett monogramokat gyógyító, védelmező jelnek tekintették. A vevők ezért szívesen vásároltak Mária-monogram-vízjellel ellátott papírféleségeket.

A hárfán játszó Dávid király nemcsak a zene megszemélyesítője, hanem a keresztény ikonográfiában a keresztény vértanúk fölényének jelképe is. A győzelmes Dávid, Góliát legyőzője az üdvöt hozó Krisztusnak, a Messiás-Megváltónak az előképe, a középkori uralkodók mintaképe. A betlehemi Isai (Jesse) legkisebb fia, Dávid, Izrael dinasztiaalapító második királya volt. Az egyszerű juhászot Sámuel próféta kente fel királlyá, miután a próféták azt jövendölték, hogy az ő utóda lesz a Messiás. Jesse (Isai) fája – a jézusi családja – mindig gyakori témája volt a keresztény művészetnek. A vallásos papírkészítők sokfelé találtak az ábrázolásaival, ismerték legendáját, így a XVIII. században Dávid király hárfás alakja is bekerült a magyar vízjelek közé. Az 1784–1800 közötti időszakban Firtsch Ferdinánd bobóti papírkészítő mester formálta nagyméretű vízjelle a felvidéki BOBÓT papírmalomban (40. ábra).

40. ábra. BOBÓT, 1784

41. ábra. KÖRMÖCBÁNYA-2., 1793

Az úrmutató vagy más néven tabernákulum szintén a XVIII. században vált vízjelle Magyarországon. Az úrmutató az oltári szentség tartója, Mária-jelkép. Az ortodox és a római katolikus liturgiának egyaránt fontos kelléke. A felvidéki vízjel-formakészítők a templomokban

látott aranyozott ötvösmunkák formakincséből merítették ismert vízjelalakját. A szív alakú talapzatból kinövő, stilizált liliomos életfa (ami szintén az ismert bibliai történetből lett vízjelle) Hermész-keresztben végződik. Ez a forma gyakori a magyar vízjelek között. Szép példáját figyelhetjük meg KÖRMÖCBÁNYA-1. papírmalom 1793-ból származó vízjelében, amelyet Klöck Tádé papírkészítő mester saját TK-monogramjával is ellátott (41. ábra).

A gázlómadár daru a halhatatlanság, a hosszú élet, a fáradhatatlanság és az éberség egyetemes szimbóluma. A keresztény ikonográfiában a hűség, az érnység és a szerzetesi élet rendjének fontos jelképe. Nem véletlen tehát, hogy a ciszterci rendhez tartozó zirci apátság tulajdonában lévő SÓLY papírmalomban a rend magyar provinciációjából átvett nagyméretű emblémavízjeleket használtak 1808–1848 között. Ezeknek központi állatfigurája a lába között kavicsot tartó, fél

42. ábra. SÓLY, 1832

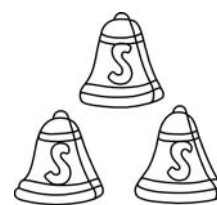
lábán álló daru. A kör alakú embléma egyenlő szárú keresztjében elhelyezett betűk összeolvasásából keletkezik a MORS mozaikszó, amely a francia anyamonostor latin nevének, a Morimundusnak a rövidítése.

A kehely díszes, talpas ivóedény – a kereszténység egyik legfontosabb kultikus tárgya – viszonylag későn, csak 1902-ben került be a magyar vízjelanyagba Wiener Lipót védjegyvízjeleként. A misekehely a keresztény liturgiában a bornak, Krisztus vérének tartóedénye, az egyik legszentebb keresztény szimbólum és mint ilyen, a keresztényi hűség, a Megváltó, Szűz Mária és számos szent jelképe is (42. ábra).

A harang őskeresztény szakrális tárgy, az isteni bölcsesség hangját jelképező transzcendens szimbólum, az isteni törvény kinyilatkoztatása. A harangzúgás segélykérés, megtisztulás, a rossz elűzése, a katolikusoknál a feltámadás lélekharangja. Vízjelábrázolása két magyar papírgyár – FIUME (1898) (43. ábra) és NAGYSZLABOS (1940) – géppapírvízjeleiben fordul elő (44. ábra). Érdekessége, hogy mindkét papírgyár három-három, háromszög alakban elhelyezett harangból álló kompozíciót alkalmazott (utalás a Szentháromságra). A három a szimbolika legfontosabb szent száma. Jelentése: az ég és a föld egyesülése létrehozza az embert, így lesz teljes az isteni megnyilvánulás. A három az isteni rendet, a totalitást, a tökéletességet, a Világ hármas osztottságát és egységét, az Isten-Világmindenség-Ember rendjét fejezi ki. (Folytatjuk.)

43. ábra. FIUME, 1898

44. ábra. NAGYSZLABOS, 1940

Vezetők és beosztottak a stressz csapdájában

2. rész

Zsoldos Benő

KSH adatok szerint 2007-ben 66.547-en haltak meg valamilyen szív- vagy érrendszeri probléma következtében, ami még mindig kétszer annyi, mint a daganatos halálesetek száma. A szív- és érrendszeri problémák hátterében az egészségtelen életmód mellett a legtöbbször a folyamatos stressz áll. A kimutatások szerint a legtöbb stressz a munkahelyen éri az embereket, így egyáltalán nem mindegy, hogy miként kezeljük ezt a problémát. A WHO már egy külön ajánlást is megfogalmazott a témával kapcsolatban, amelyben meghatározza a munkahelyi stressz fő rizikótényezőit, és útmutatást ad a vállalatok számára, hogy miként csökkenthetik dolgozóik feszültség szintjét. A WHO és az UK egészségügyi minisztériumának a kilencvenes évek közepén megjelent dokumentuma szerint a munkastressz számos szervezet igen komoly problémája. A közlemény szerint az UK-ban félmillió ember betegségének oka a munkahelyi stressz, és több mint ötmillió munkavállaló nagy mértékű stressz hatása alatt végzi munkáját. A kutatás szerint a britek dolgoznak a legtöbbet Európában, és 60%-kal többször látogatnak el orvoshoz stressz következtében kialakult problémákkal.

Stressz a munkahelyen

A tanulmány szerint az amerikai munkavállalók 40%-a a munkáját nagyon stresszesnek érzi (1). Kivétel ez alól az erősen kooperatív vezetési stílusú Svédország vagy Új-Zéland.

A WHO munkahelyi stresszről szóló ajánlásában határozottan felhívja a figyelmet arra, hogy a munkahelyi stressz komoly mentális és egészségügyi következményekkel jár. A stresszes dolgozó ugyanis egyre levertebb és ingerlékenyebb lesz, nem képes pihenni vagy éppen koncentrálni, sőt akár nehezebbé eshet a logikus gondolkodás, és döntésképtelenné válhat. Ezen túl megjelennek az olyan súlyos fizikai problémák, mint a különböző szívbetegségek, emésztőrendszeri rendellenességek, növekvő vérnyomás, fejfájás és a vázizmokkal kapcsolatos gondok, például a hátfájás. A munkatársak egészségügyi védelme nemcsak a dolgozó érdeke, hanem a vállalaté is, hiszen a csökkent teljesítményre képes munkatárs komoly gazdasági károkat is okozhat az őt foglalkoztató cégnek. Ezért is különösen fontos, hogy ne csak a dolgozók törődjenek azzal, hogy a stresszt kezeljék a mindennapokban, hanem a munkahelyek is kellő hangsúlyt fektessenek a stressz csökkentését szolgáló megoldásokra.

Az Európai Unióban évente közel 20 milliárd eurós egészségügyi kiadásokat eredményeznek a stressz okozta megbetegedések. Magyarországon egyelőre

nem sokan foglalkoznak a kevésbé látványos, ám annál súlyosabb következményekkel járó kórral. Maguk a megkérdezettek is úgy érzik: egyedül is meg tudnak küzdeni a stressz okozta problémákkal.

Stresszhelyzetek értékelése

Általában a stresszhelyzetekre való reagálásunk annak a kérdésnek a megválaszolásán múlik, hogy „kik vagyunk?” (én-kép) és „kinek kellene lennünk?” (én-ideál), másrészt, hogy „milyen a minket körülvevő világ?” és „milyennek kellene lennie?”. Stresszt okoz, ha valaki azt a szabályt állítja fel magának, hogy mindig jónak, kedvesnek és vidámnak kell lennie függetlenül a tényleges érzéseitől. Ide juttat az életünk végéig megmaradó azon meggyőződés is, hogy elismerést, szeretetet a munkahelyen és a családban csak akkor kapunk, ha „csupa báj” valakik vagyunk, miközben végigkínlódjuk éveinket. Az alább említett két híres kísérlet ugyan párokra vonatkozik, de abból a szempontból figyelemreméltó, hogy a munkakapcsolatokban is rendszerint két ember (vezető-beosztott, illetve beosztottak egymás közötti) közös életéről van szó a munkahelyen.

J. Gottman (Seattle, USA) párok kapcsolatát vizsgálta harminc éven keresztül mikrofonokkal és kamerákkal felszerelt „való világ” lakásban úgy, hogy a vizsgálati alanyok testére vérnyomást, stresszszintet és egyéb fiziológiai elváltozást mérő és regisztráló készüléket helyezett. A napi értékeléskor meghallgatták a beszélgetéseket, megnézték a felvételeket, és összevetették azokat a fiziológiai mérések eredményeivel. A harminc évig tartó kutatás alapján Gottman kijelenti, hogy neki elég egy kapcsolatot három percig megfigyelnie, és 94%-os biztonsággal megmondja, hogy a kapcsolat sikeres lesz-e, vagy elválnak. Ahhoz azonban, hogy ezt kijelenthesse, harminc év előtanulmányra volt szükség.

D. Olson 2,5 millió párt vizsgált tesztjei segítségével. Eredményei alapján 80% pontossággal lehet megállapítani a kapcsolat jóságát és 91% valószínűséggel annak zátonyra futását. A kapcsolat sikerét nehezebb megjósolni, mint annak kudarcát. Ennek oka, hogy a kudarcért nem kell tenni semmit, míg a sikerért nagyon keményen meg kell dolgozni.

A személyek közötti jó kapcsolatok feltétele

D. Olson az örömteli és tartós kapcsolatok szükséges feltételének az alábbiakat említi, ami a munkakapcsolatokban az eredményes együttműködésnek, a stressz elkerülésének, vagyis a rezonáns munkahelyi légkörnek is a feltétele.

1. *Magas fokú elkötelezettség:* vagyis bizalom, őszinteség, egymásra való félelemmentes ráhagyatkozás.

Az Apostolok Cselekedeteiben olvashatjuk, hogy Pált – a korábban Saul nevű zsidó rabbit – Jeruzsálemben meg akarja korbácsoltatni a római helytartó. Pál – a már kereszténnyé lett későbbi apostol – azt mondja: „Nem teheted meg, mert én római polgár vagyok!” Erre a prokurátor azonnal visszavonja ítéletét. Nem kér dokumentumot, mert hisz Pálnak, vagyis itt még bíznak az emberek egymás szavahihetőségében.

Te bízol a gyerekedben? Akkor miért kell neki a feleletét aláíratni veled? Bízol a tanárban? Akkor miért mész be hozzá reklamálni a matek hármass miatt? A pedagógus bíz-e benned? Akkor miért kell a gyerek három napon túli mulasztásához orvosi igazolás? Ha meggyőződöttél egy munkatársad szakértelméről, és hitelesnek fogadod el, akkor miért vonod kétségbe jó szándékú, javítást elősegítő javaslatait?

A bizalom hiányát lassan betölti a félelem: az emberek félelme egymástól. Megkértem a vállalati dolgozók közül néhányat, tegyenek a folyamatok javítására, módosítására javaslatokat. Mondják el, hogy mit tartanak hibásnak! Kérésemre ezt nem biztos, hogy megteszik, noha már nem vagyok aktív vezető. Ugyanakkor súgják egymásnak a folyosón a hibákat. A baj az, hogy az effajta bizalomhiányra már fel sem kapjuk a fejünket, és az ilyen nyíltságdeficitet természetesnek tartjuk, megszokjuk, és az általuk okozott stresszrel élünk együtt, mintha ennek így kellene lennie (2).

2. *Egymás tisztelete:* Munkatársunkat nemcsak mint embert, hanem a vallott nézeteiért is tiszteljük, még akkor is, ha nem értünk vele egyet. A nyíltságát, őszinteségét és a megvallást igénylő bátorságát tiszteljük.

3. *Pozitív kommunikáció:* kompromisszumkések, dicsérik egymást, és kerülik a hibáztatást és egymás megbántását.

A nehézség itt az, hogy valamely probléma felemelítése vagy jelentésben való írásos rögzítése egyes vezetői felfogásban azt jelenti, hogy az ő munkáját, szakértelmét, irányítási készségét és eredményességét bírálják, vagyis a felvetéseket személyes hibaként könyvelik el. Ezért a probléma felvetőjét nem mint a vezetői tevékenységének jobbító elősegítőjét, hanem presztízisének aláásóját tekintik.

4. *A jó kapcsolat kvintesszenciája:* egyetértés egymás értékrendjében.

Ez nem feltételezi az azonos világnézetet, de a felek egymástól elvárják, hogy nézetüket, meggyőződésüket, hitüket tiszteletben tartás. Ha nem ezt teszik, úgy nem számíthatnak oldott légkörre. Kimondatlanul mindig ott rejtőzködik a feszültséget eredményező ellentét kettőjük között.

5. *A stressz megfelelő kezelésére való képesség.*

Erre oktatni kell a dolgozókat. Sok módja van a munkahelyi stressz kezelésének. Egyes programok relaxációs technikákat ötvöznek táplálkozással és testmozgással. Mások specifikus kérdésekre összpontosítanak: időmenedzsmentre, asszertivitás tréningre, a

társas készségek fejlesztésére. Szakképzett pszichológus segíthet a stressz forrásának beazonosításában és megfelelő megküzdési stratégiák kialakításában.

A munkahelyi stresszokozók

Vezetők és beosztottak egyaránt gyakran panaszkodnak munkahelyükre mint idegességük forrására, lelki egyensúlyukat zavaró körülményre. Egyesek számára azonban a stressz az a motiváló erő, ami biztosítja, hogy a feladatok határidőre elkészüljenek. Ezt nevezzük „jó stressznek”. A munkahelyen a gyakoribb „rossz stressz” azonban könnyen elboríthatja az életünket. Előfordulhat ugyanis, hogy az ember folyamatosan aggódik valamilyik feladata, projektje miatt, mert úgy érzi, igazságtalanul bánnak vele felettesei. Gyakori, hogy a lojalitása elismerésének reményében, szándékosan többet vállal, mint amennyit bír. Ha azonban a munkáját minden más elé helyezi, ez károsan befolyásolja személyes kapcsolatait.

A munkahelyen stresszt válthat ki belőlünk, ha nehézne, fenyegetőnek, kétértelműnek, unalmasnak érzünk valamely helyzetet, ha úgy érezzük, hogy „ennek nem így kellene lennie”, ha tehetetlennek, frusztrálnak érezzük magunkat a munkahelyi események miatt. Stresszt vált ki az is, ha a főnök – noha hallgatólag tudja, hogy beosztottja észrevételei jogosak – mégsem támogatja a javító szándékot, mert a felvetett problémát nem akarja elismerni, hiszen az a saját irányítási munkájára vetne kedvezőtlen fényt.

Stresszkiváltók (stresszorok) a munkahelyen

Kutatási eredmények szerint a leggyakoribb munkahelyi stresszorok a következők:

- Túl- és alulterheltség
- Interperszonális kapcsolati hibák

A főnök és a beosztott közötti, valamint a beosztottak egymás közötti interperszonális kapcsolatának hibái, illetve a kapcsolat hiánya stresszt válthat ki. A lélek, akár a csontok, megtörik a szokatlan és gyakran folyamatos terheléstől. A tünetek általában kihatnak az élet minden területére: nemcsak a munkára, a szabadidőre, de a társas kapcsolatokra, a jövőképre is.

Az emberi kapcsolatok mindig az egész embernek szólnak. Egy embert kedvelünk, vagy ellenszenvesnek tartunk a maga teljességében. Nem bonthatjuk fel tulajdonságokra. Nem mondhatjuk, hogy vállaljuk belőle azt, ami kellemes számunkra, és elutasítjuk, ami zavaró, bosszantó. A kapcsolatokban adunk és elfogadunk: gondolatokat, ötleteket, javaslatokat, érzelmeket, biztonságot. A probléma akkor keletkezik, ha nem tudjuk jó szívvel megadni és elfogadni mindazt, ami a kapcsolat egyensúlya szempontjából lényeges.

Egy munkacsoporton belül az emberek együttélését, a munkahelyi légkört a megszokás, a mindennapok elszűrítő ereje veszélyezteti. Vezető és beosztott, vagy az azonos beosztásban dolgozó munkatársak egymással való beszélgetése, törődése, problémáik kibeszélése nem nélkülözhető, és kihat a munkateljesítményre.

A kedvező együttlét megtöri a monoton munkát. Megvalósulása rendszerint azért gátolt, mert a lustaság, a kényelmesség, mások problémáival szembeni közömbösség, a csak saját magunkkal törődés nem engedi kialakulni/fenntartani a rezonáns munkaléggör. A vezető sokat tehet a jó munkakörü légkör érvényesüléséért. A munkahelyi légkör – vagyis az, ahogyan érzik magukat a cég alkalmazottai munkájuk közben – az üzleti teljesítmény 20-30%-áért felelős. Az alkalmazottak munkahelyi közérzetét viszont 50-70 %-ban a vezetőjük által alkalmazott stílus alakítja ki (3). Az ember is – mint a növény – arrafelé fordul, ahonnan a fény és melegség sugárzik rá. Az empátiát nem ismerő formális vezetőtől elfordulnak a dolgozók, és sokszor ezért fordulnak problémáikkal egy informális vezető felé.

- Időhiány a munka elvégzéséhez, túlmunka

A túlmunkára épülő vállalatok nem egészséges szervezetek. A túlságosan fáradt, agyonhajszolt dolgozók alkalmatlanok arra, hogy jól végezzék feladataikat. A nem megfelelő szervezés miatti állandó rohanás, kapkodás, feszültség, idegeskedés nincs arányban azzal a munkamennyiséggel, amennyit befektetnek a dolgozók egy bizonyos feladat elvégzésébe. A hierarchia különböző szintjein dolgozó vezetők rendkívül túlterheltek, ami a stressz egyik okozója.

Ha a vezetők akarnák, úgy ezen segítené a feladatoknak a hatáskörrel együtt járó decentralizációja, a hierarchikus szervezet laposabbá tétele, a dolgozók felhatalmazása (empowerment), az autonóm csoportok működtetése, az egyes dolgozók nagyobb önállóságának és felelősségvállalásának lehetővé tétele, őszinte, nyílt kommunikáció a munkatársaikkal. Ahogyan Piaget mondja, a vezetők a „decentrálásnak” vélhetően azért nem hívei, mert ragaszkodnak a rendelkezési jogukhoz, ami a vezetői hatalmat erősíti. Úgy vélik, hogy a vezetőket terhelő egyes munkafeladatok delegálása csökkenti befolyásoló szerepüket, vezetői hatalmukat.

- A teljesítmény elismerésének hiánya
- A végzett munkához képest nem méltányos bér
- Félelem a munkahely elvesztésétől

Stresszt okoznak az elbocsátások, vagy annak a vélt vagy valós híre. Az átszervezés vagy a vezetői változások növelik a munka biztonságával kapcsolatos szorongást. Egy norvég vizsgálat kimutatta, hogy pusztán egy gyár bezárásáról terjedő szóbeszéd is a munkások pulzus- és vérnyomás-emelkedéséhez vezetett. Egy amerikai vizsgálatban azt találták, hogy a munkahelyi sérülések és balesetek száma megnövekedett olyan szervezetekben, ahol éppen leépítések voltak.

- Együttműködés hiánya
- Képesség kihasználatlansága

Nem jó, hogy aki képességei és motivációja miatt többre képes, kisebb készséget és ismeretet igénylő munkára osztják be.

- Vezetői stílus

Egyes vezetői stílus is lehet stresszforrás: ilyen például a menetelő, az utasító, a magára hagyó (laissez faire) vezetői stílus (4).

- Az önbizalom hiánya

Stresszt vált ki a hiányzó önbizalom, illetve ha attól félünk, hogy nem fogunk tudni megfelelni az elvárt feladatoknak, kisebb, nagyobb kihívásoknak. Az önbizalom az alapja a biztos fellépésnek, amellyel nekiveselkedünk a teendőinknek. Azok, akiknek kevés az önbizalmuk, minden egyes hibájukra úgy tekintenek, mint inkompetenciájuk bizonyítékára. Az önbizalom hiánya a tehetetlenség érzését kelti, és erőtlenséget eredményez. Azok a dolgozók, akik hisznek a képességeikben, azért teljesítenek jobban, mert hitük arra motiválja őket, hogy keményebben és többet dolgozzanak. Arra gondolni, hogy valamit „nem tudunk megcsinálni”, bénító hatású. Dermesztő félelmet érezhetünk attól, hogy alkalmatlannak tűnhetünk. Az önbizalomhiányban szenvedőket az is jellemzi, hogy túl könnyen feladják saját véleményeiket és ítéleteiket, ha megkérdőjelezzik azokat. Nézzünk erre egy példát:

Egy 60 évig tartó kutatás szerint, amelyben több mint ezer magas IQ-val rendelkező nőt és férfit vizsgáltak gyermekkoruktól nyugdíjba vonulásukig, a korai években magas önbizalmat mutatók lettek a legsikeresebbek későbbi karrierjük során (5).

Egyre több tanulmány bizonyítja, hogy az önbizalom az, ami a sikeres, hatékony dolgozókat megkülönbözteti a szegényesen teljesítőktől (6).

Az irracionális hiedelmek az önbizalomhiány következményei, amelyek megerősítik az önbecsülés érzését. Nézzünk erre két példát:

1. hiedelem: „Képesnek kellene lennem arra, hogy a sok munka okozta stresszt, szorongást elviseljem.”

Egészségesebb hiedelem: „Nem csoda, hogy szorongástól szenvedek. Alig van időm magamra. Nagyobb teljesítményre lennék képes, ha több időt szánnék magamra. Butaság lenne, ha ezt a lázas tempót próbálnám tartani.”

2. hiedelem: „Ha a főnököm rossznak ítéli teljesítményemet, biztos lehetek abban, hogy nem a megfelelő helyen dolgozom.”

Egészségesebb hiedelem: „Eddig jó értékeléseket kaptam a főnökömtől. Valószínűleg most sem kapok rossz véleményt, de ha mégis, akkor tudnom kell, hogy ez csak egy ember ítélete a munkámról. Sokan mondták már, hogy tehetséges vagyok a saját területemen.”

- Egyirányú kommunikáció

Stresszhelyzet keletkezhet az egyirányú kommunikáció miatt. A legjobban ezt egy példa illusztrálja:

A vállalat egyik termékmenedzserének a negyedéves teljesítménye 20%-kal alatta marad az elvártnak.

Mit gondolt az igazgató:

„Azt hiszem, hogy alapjában véve ő megfelelő ember ebben a beosztásban, de sajnálom, hogy a negyedévi eredmény szerint 20%-kal elmaradt saját értékesítési tervszámától.”

Hogyan továbbította az üzenetet az igazgató:

„Ideje lenne komolyabban venni a feladatát. Maga sokkal rosszabbul teljesít, mint a többiek!”

Hogyan fogadta az üzenetet a termék-menedzser:

„A főnök úgy gondolja, hogy nem vagyok megfelelő erre a munkára. Lehet, hogy ki akar rúgni?!”

A fenti eset tisztázásához fel kell adni az egyirányú kommunikációhoz kapcsolódó passzív magatartást, és a kommunikációt kétoldalú dialógussá kell alakítani.

Kik a stressz-veszélyeztetettek?

Az alábbi csoportok fokozottan ki vannak téve a munkahelyi stressznek:

- a 28-39 évesek,
- a fizikai dolgozók,
- az alacsonyabb iskolai végzettségűek,
- a vállalatnál régebben dolgozók,
- a termelés területén foglalkoztatottak,
- a munkahelyüket elhagyni szándékozók,
- az elégedetlenek,
- az egészségi, pszichés és viselkedési panaszokkal küszködők.

Mi az első lépés a stressz leküzdésére?

Dr. Csernus Imre pszichiáter erről így vélekedik: „Nézzenek minden este tükörbe! Kérdezzék meg önmagunktól, maradt-e még spontán mosolyunk, tudunk-e még örülni a pillanat szépségének! Ha a válasz nem, akkor ideje, hogy tanácsot kérjenek, a barátaiktól, a társuktól, a családjuktól, a kollégáiktól. Ha valaki megérett a döntésre, a változásra - elkezdődhet ön maga fejlesztése”.

Hazai felmérés szerint bár majdnem minden magyar munkavállaló közepes vagy annál nagyobb mértékű stressznek van kitéve, többségük mégis úgy érzi, egyedül is képes kezelni a stressz következményeit. Azaz fel van vértézve a szükséges tulajdonságokkal, amelyek a stresszel való megbirkózásban segítenek, mint például a céltudatossággal vagy a pozitív gondolkodás képességével.

„A tudatos és rendszeres törődés nem jellemzi sem a munkaadókat, sem a munkavállalókat. A vállalatoknak csupán egyharmada kínál a dolgozóinak valamilyen stresszoldó vagy megelőző programot, és alig néhány folytat stresszmegeelőzést célzó felvilágosító propagandát. A dolgozók esetében pedig jellemző példa, hogy tudatosan csupán 10-15%-uk törekszik valamilyen módon a stressz hatásainak csökkentésére“ (7).

Epilógus

Szereted a munkahelyed? Ha igennel feleltél, boldog lehetsz! Hiszen boldog az, aki azt csinálhatja, amit szeret, és jól érzi magát a munkahelyén. Valószínűleg a vállalatod is sok mindent megtesz, hogy kellemes legyen a munkahelyi légkör, és vonzó a feladat, amin éppen dolgozol. Talán ez a leglényegesebb ahhoz, hogy elkerüld a munkahelyi káros stresszt.

Irodalom

1. www.stressfocus.com
2. Popper P.: Élet bizalom nélkül
Ideál 20. (2) 2009
3. S. P. Kelner, K. A. Rivers, K. H. O'Connell: Managerial style as a behavioral predictor of organizational climate
Boston, McBer&Tsa, 1996.
4. Zsoldos B.: Vezetők és beosztottak a stressz csapdájában 1. rész
Papíripar 53. 3. sz. 2009. 35-42. old.
5. Carole Kk. Holahan, Robert R. Sears: The gifted group in later maturity
Stanford University Press 1995
6. Richard Boyatzis: The competent manager: A model for effective performance
John Wiley and Sons, New York 1982.
7. Dr. Simon Péter munkapszichológus
FigyelőNet

Ami a szemnek látható

Varga Violetta

Vége van a nyárnak, az iskolákban becsengettek... Pedagógus nagyapám könyvtárából maradt rám egy ötvenes években készült utánnomámos könyv, aminek eredetije – ezt már a világháló segítségével kutattam fel – 1685-ben, Lőcsén készült. A' Látható Világ című képes enciklopédia (Orbis Sensualium Pictus) Johannes Amos Comenius XVII. századi pedagógus munkája, és az első olyan illusztrált könyv, amit rendszeres iskolai oktatás céljára készítettek. Az alábbiakban – érdekes csemege gyanánt – a szakmáink szócikkeit külön idézem, amelyek abban az időben rangos helyet kaptak „minden derekasabb evilági dolgok” másfélszáz megemléztetője között.

„Kicsiny könyvecske ez a' mint látványok: mindazonáltal az egész világnak és az egész nyelvnek rövid summába foglalása, rakva képekkel, neveknek elől számláltatásával és a' dolgoknak megíratásával – ajánlja a mester műve előszavában. A kézirat Comenius sáros-pataki éve alatt készült el, a kiadásra azonban technikai okok miatt csak jóval később kerülhetett sor. Amikor Comenius 1654-ben elhagyta hazánkat (a Lengyelországban lévő Lesna városába ment), egy feljegyzésében maga is panaszkodott, hogy a metszetek elkészítése további három évig húzódik. Egy időre a kézirat elkallódott, de később, amikor újból előkerült, átvészelte az 1656-os lesnai tűzvészt is. Az összeállított anyag így már szerencsésen eljuthatott Nürnbergbe, a nyomdász kezébe. De még ekkor is várni kellett két esztendő, mire 1658-ban az Endter nyomda gondozásában végre nyomtatásban napvilágot látott.

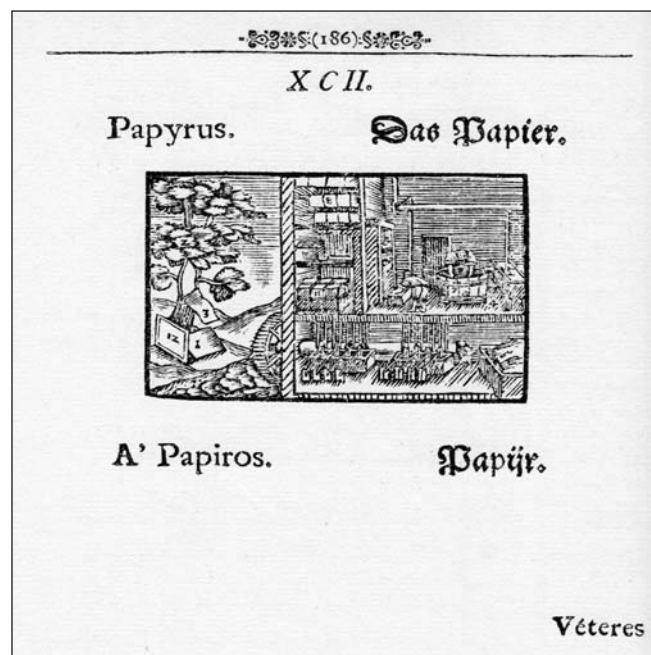
Az első kiadás a szöveget két nyelven, latinul és németül tartalmazza, de még a szerző életében is több megjelenést ért meg, kisebb-nagyobb változtatással a szövegben, képanyagban. Egyre nagyobb sikerrel használták, és a későbbi kiadások szövege egyre több nyelven – köztük magyarul is – nyújtott információt a gyermekeknek. Az 1669-es nürnbergi kiadás az első, amelyben harmadik nyelvként már a magyar nyelv is szerepel.

Hazánkban egyébként először 1675-ben, Brassóban jelent meg a képes lexikon, más források szerint Magyarországon 1685-ben hagyta el először Samuel Brewer lőcsei nyomdáját. Egyes vélekedések szerint az első és további német kiadások illusztrációinak alkotója ismeretlen, ám a lőcsei kiadás 151 fametszetének készítője a lőcsei evangélikus iskola latin tanára, Bubenka Jónás volt, akiről mások úgy tartják, hogy már a nürnbergi kiadás metszeteit is készítette. Az illusztrációk sikerét jelzi, hogy a későbbi, már sokszorosan átdolgozott kiadásokban is igyekeztek megőrizni az eredeti metszeteket.

Ez az 1685-ös keltezésű könyv „A' Látható Világ négyféle nyelven. Az az: Minden derekasab ez világon lévő dolgoknak és az életben való cselekedeteknek le-ábrázolása és Deák, Német, Magyar és Tót megnevezése, a' fellyül való írásoknak és szóknak laystromával”. És most nézzük-olvassuk a szemezgetett, szívünknek kedves szócikkeket!

A' Papiros

„A' régiek élnek vala bükfából való áblákal avagy falevelekkel, valamint a' fáknak hártáival s'leg inkább az Egyiptombéli csemetének, mellynek neve vala papyrus. Mostan szokásban vagyon a' papyrus, mellyet a' papyrus csinál a' papyrus-malomban, csinál a' régi lonruha darabokbul, mellyek kásává öszve törettetnek, mellyet a' formácskákba merévtén, kiterjeszt árkusokra, és kitészzi a' levegő égre, hogy megszáradgyanak. Ezek huszonötön tésznek egy kontzot, husz kontz egy kis kötést, ennek tize egy nagy kötést (balont). A' minek fokáig kell tartani, az irattatik pargaminára.”

A' Könyv-nyomtatás

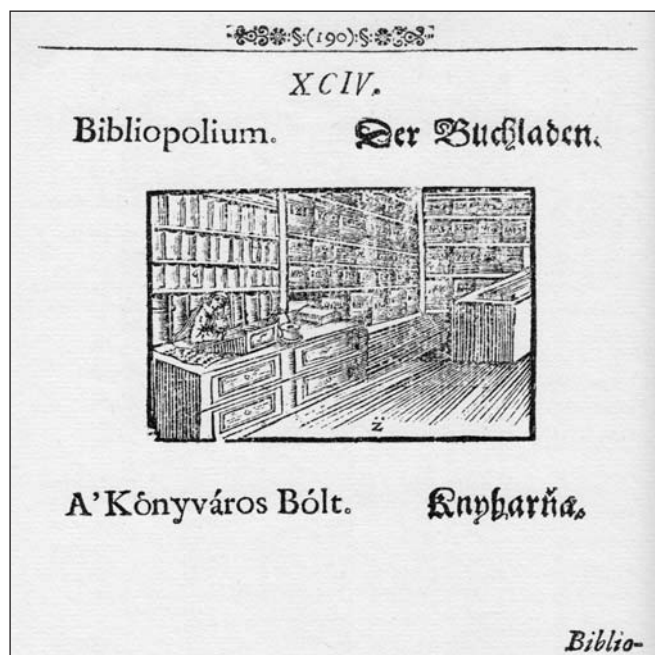
„A' Könyv-Nyomtatónak vannak érczbül való bötüi nagy számmal, mellyek el vanak osztva tartóhelyecskékre (kástákra). A' bötürakó (szedegető) kiszedi azokat egyenkint, és öszveszedi (rakja) (az eleiben adot írás szerint, a' melly a' terjesztő-(tartó) fán előtte áll) a' szókat a mustrába (vágóba, rendszabóba), míg egy rend (vers) léssen; eztet rakja a' gyűjtő formára (sámolyra), míg egy fél folyos levél léssen, eztet ismét a' rendelő (helyezettő)

táblára, és öszveszoréttya azt a' vasrámákkal, a' satók által, hogy egy másdul el ne hullyanak; és a prés alá teszi. Azután a' nyomtató a' nedvesető (itató) labdákkal reá keni (feladgya) a' nyomtató föstéket; fellyül reá teszi (terjeszti) a' fedélbe tett arcusokat, mellyeket, a bévetőlön a' sató alávetvén, és a fordító ruddal megnyomván, felitattya velek a' bötüket (a' nyomtatást)."

A' Könyváros Bólt

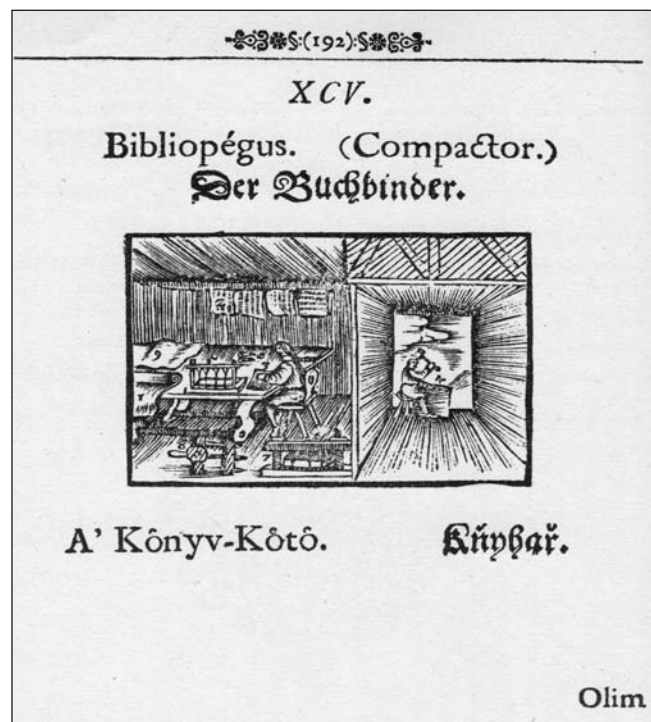
„A' Könyváros eladja a' könyveket a' könyváros bóltban; mellyeket laistromba véssen. A' könyvek rendessen elrakatnak a' könyvtartó póczokra és a' vélekváló élés kedvéért, a' könyvtámasztón megnyittatnak (felforgatnak). A' sok könyv hivattatik Bibliothékának.”

A' Könyv-Kötő

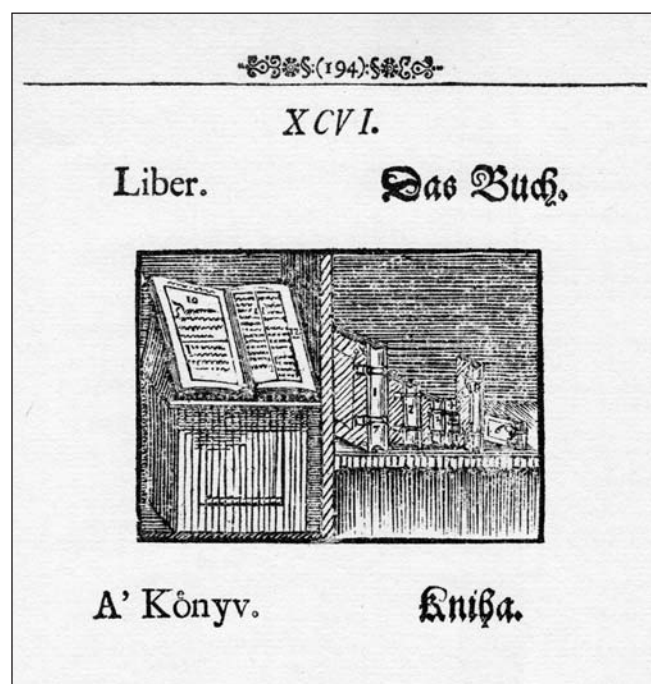
„Régenten ragasztanak (enyveznek) vala egy papiroost a' másikhöz, és öszve takarják (egybetúrik) vala egy takarékbá. Ez mái nap béköti a' könyveket a Könyvkötő, midőn az enyves vízben megásztatott (keménytetett) folyosokat (árkusokat) száraszttya; azután öszve illeti, és kalapácsollya (pörölyvel veri), akkor osztán öszve köti megpréseli a' préssel, a' mellyenek vagon két satója,

hátul megenyvezi, a'kerekcs gyaluval (meszőkással) széleket elmetzi ; végtére pergaminával vagy bőrrel béburéttya, elkészíti, és reájok veri a' kapcsokat.”

A' Könyv

„A' Könyv, külső formájára nézve, vagy egész folyosobbul áll (foliánt) vagy négyesben, nyolczasban, tizenkettősben vagon, vagy laistrom formájú vagy hoszas ; rézbül való kapcsokkal vagy kötő szijacsakákal (szalagszijakkal) és szegletre való boglárokkal. Belöl vannak a' folyosok mind a' két felöl való részekkel, néha elválasztva közép vonyásokkal, a' szélire (karéjára) irt jedzésekkal egytetemben.”

A vízjelekről másképpen, máshol

Ádám Ágnes, Österreichische Nationalbibliothek

Az Osztrák Városi és Területi Levéltárban 2008-ban tartott előadás az eddigi vízjelkutatások eredményeit összegezte (ld. Papíripar, 2009/1. szám). Az előadás témái a következők voltak: a papír feltalálása és útja Európába, jelentős személyek munkássága a filigranológia területén, adatbankok szisztematikus felépítése. Mivel az elsőként említett témában számtalan közismert hazai szakirodalom áll rendelkezésre (például Bogdán István vagy Borsa Gedeon tollából), ezért az adatbankok létrehozásában fontos szerepet játszó munkák rövid ismertetése következik.

A vízjelek kormeghatározó szerepet játszanak, amennyiben a kéziratok, nyomtatványok keltezés nélküliek, és létrejöttük helye ismeretlen. Ugyan a megjelenés helye általában nem egyezik meg a papírgyártás helyszínével, valamint a vásárlás és a felhasználás ideje között is van időbeli eltérés, ezek ellenére a középkori dokumentumok kutatásában a vízjel mégis keltezési forrásnak tekinthető.

A vízjelgyűjtés nem „modernkori” kutatótevékenység, számos kiadvány áll rendelkezésre a korábbi időszakból. Hihetetlen mennyiségű márkajegy került nyilvánosságra az első, legrégebbnek tartott cremonai (Itália, 1271) vízrajz óta. 1804-ben jelent meg Nürnbergben Gotthelf Fischer von Waldheim írása 30 darab 14. századi jeggyel, majd Vinzenz Franz Werl volt a következő 306 vízjeltípussal (1844). Friedrich Keinz (1897) munkája pedig a Bajor Állami Könyvtár 14. századi kéziratainak 368 vízjelrajzát tartalmazza. A 19. század második felétől egyre jelentősebb gyűjtéseket adtak ki, mint például Aurelio Zonghi, Nikolai P. Likhachev, Charles-Moise Briquet munkáit.

Jelentős vízjelgyűjtemény található a Stuttgarteri Állami Főlevéltár tulajdonában, ami elsősorban Gerhard Piccard munkásságának köszönhető. Gerhard Piccard (1909. Berlin –1989. Thannburg) festőművész és vízjelkutató, életének több mint négy évtizedét a vízjelkutatásnak szentelte. 85 levéltárban és könyvtárban kutatott, főképpen Dél-Németországban és a szomszédos európai országokban. Pontos nyilvántartást vezetett a dokumentumokról, feljegyezte a szerzőket, címeket, dátumokat, és a vízjeleket rajzolatokban rögzítette. Nevéhez fűződik a világon ismert legnagyobb vízjelgyűjtemény. Az 1961-1977 közötti eredményeit nyomtatott kiadványban is közreadta: 17 kötetben 4.540 vízjegytypust és 44.497 jelet ismertetett. A híres Stuttgart-kártyajátékok (kb.1430) kormeghatározásában is a vízjelek segítségét vette igénybe. 92 ezer darab vízrajz-kártyája van a stuttgarti gyűjteményben és még további mintegy 30 ezer pauszrajza.

Hosszú évek munkájával sikerült elérni, hogy bárki számára online segítségével elérhető legyen a Watermarks internetes kiadása, amelyben rekordszámú állomány áll rendelkezésre. A méretek 1:1 arányúak, a motívumok nagyíthatók. Az összehasonlítást a talált vízjellel sablon segíti. Az adatbázisban történő keresést könnyen áttekinthető, rendkívül jól értelmezhető osztályozási rendszer biztosítja. Minden érdeklődőnek kellemes és hasznos kalandozást a vízjegyek világában az alábbi honlapokon, amelyeknek létrehozása a „Bernstein – The memory of papers” projekt (részletes információk megtalálhatók: <http://www.bernstein.oew.ac.at>) keretében jött létre az Európai Bizottság támogatásával!

www.piccard-online.de

www.ksbm.oew.ac.at/wz/wzma.php

<http://watermark.kb.nl>

<http://www.iuoart.org/wmdb.htm>

Forrásmunkák:

Ochsenkopf und Meerjungfrau. Wasserzeichen des Mittelalters. Begleitheft zur Ausstellung-Hauptstaatsarchiv Stuttgart. Landesarchiv Baden-Württemberg 2006

